

Jan Fazlagić

Kryzys męskości – czy (na pewno) wyzwanie dla polskiej szkoły?

Wprowadzenie

Edukacja jest nierozzerwalnie związana ze społeczeństwem, przekazując nie tylko aktualną wiedzę, która stanowi wyselekcjonowaną próbkę osiągnięć naukowych, ale także kody kulturowe i wartości odzwierciedlające nastroje i fundamenty społeczne danej epoki. Jednak uczniów nie należy postrzegać wyłącznie jako biernych odbiorców tych treści. Młodzież aktywnie reaguje na to, co szkoła i społeczeństwo oferują, współtworząc trendy społeczne jako odpowiedź na zjawiska w otoczeniu. Przykładem takiej reakcji jest problem pogarszającego się zdrowia psychicznego młodzieży. Jest on wynikiem nie tylko zmian społecznych, takich jak brak zaangażowania rodziców czy wychowywanie w niepełnych rodzinach, ale także technologicznych, w tym wszechobecności mediów społecznościowych. Choć temat zdrowia psychicznego młodzieży jest szeroko omawiany, to głębsze przyczyny tego problemu, zwłaszcza w Polsce, są często słabiej rozpoznawane. Dotyczy to również zjawiska kryzysu męskości, które od kilku lat jest przedmiotem dyskusji w zachodnich mediach, ale pozostaje mało znane w polskiej oświacie.

Autor miał okazję dostrzec ten brak świadomości podczas warsztatów i szkoleń prowadzonych w 2024 roku. Choć kwestie zdrowia psychicznego są powszechnie uznawane za istotne, rzadko analizuje się je w kontekście głębszych problemów młodych chłopców. W polskim systemie edukacyjnym szczególnie widoczny jest wpływ programów antydyskryminacyjnych, które mają na celu zapewnienie równych szans edukacyjnych dla dziewcząt i chłopców. Niestety, te programy często koncentrują się wyłącznie na afirmacji dziewcząt, pomijając perspektywę chłopców.

Takie podejście może prowadzić do antagonizowania płci. Często, by podkreślić rolę kobiet i dziewczynek, stosuje się argumenty wskazujące na rzekomą odwieczną dominację mężczyzn. Tymczasem historycy są zgodni, że gatunek ludzki przetrwał dzięki współpracy obu płci, które na przestrzeni dziejów dzieliły się rolami. Manipulacyjna narracja mająca na celu afirmację jednej płci może wywoływać negatywne skutki uboczne, takie jak kryzys męskości. Zjawisko

to jest szczególnie widoczne wśród młodzieży męskiej i młodych mężczyzn. Chłopcy często nie znajdują w programach edukacyjnych wystarczającego wsparcia ani wzorców, które pomogłyby im odnaleźć się w zmieniającym się świecie. W efekcie wielu z nich boryka się z brakiem poczucia celu, obniżonym poczuciem własnej wartości i trudnościami w adaptacji do nowych norm społecznych. Aby przeciwdziałać temu zjawisku, konieczne jest podejście uwzględniające potrzeby obu płci oraz propagowanie narracji opartej na współpracy i wzajemnym wsparciu, a nie antagonizmie.

Kryzys męskości – co się dzieje z mężczyznami?

W ostatnich latach coraz częściej mówi się o kryzysie męskości. Dane wskazują na poważne problemy, z jakimi borykają się mężczyźni, zwłaszcza ci z klasy robotniczej. Zjawiska takie jak niski poziom edukacji, wysoka liczba uzależnień, wzrost samobójstw czy zmiany na rynku pracy szczególnie uderzają w mężczyzn. Christine Emba, publicystka „The Washington Post”, podejmuje temat w swoim esej¹, który stał się punktem wyjścia do głębszej rozmowy o kondycji mężczyzn i możliwych rozwiązaniach. Wskazuje, że współczesny kryzys wynika m.in. ze zmian społecznych i gospodarczych ostatnich dekad. Tradycyjne role mężczyzn, jako żywicieli rodzin, przestały mieć znaczenie w nowoczesnej gospodarce opartej na kompetencjach miękkich. Dodatkowo, coraz większy sukces zawodowy kobiet może budzić u mężczyzn poczucie zagubienia. Jednym z problemów, zdaniem Emby, jest także sposób, w jaki temat męskości podejmowany jest na lewicy. Obawa przed utratą osiągnięć ruchu feministycznego oraz unikanie norm płciowych sprawiają, że przestrzeń do rozmowy o mężczyznach została zdominowana przez konserwatystów i kontrowersyjne postaci, takie jak Andrew Tate czy Jordan Peterson. Postacie te oferują uproszczone wzorce męskości, które – choć często szkodliwe – są wyraźne i łatwe do przyjęcia przez młodych mężczyzn. Emba proponuje powrót do pojęcia męskości jako zbioru cech, które – choć mogą być uniwersalne – znajdują szczególne odzwierciedlenie w roli mężczyzn, takich jak odpowiedzialność, opiekuńczość czy siła używana w służbie innym. Zdaniem autorki, brak jasnych wzorców męskości pozostawia młodych ludzi bez drogowskazów, a tymczasem normy – nawet elastyczne – mogą pomóc w budowaniu zdrowej tożsamości. Podkreśla

¹ Por.: C. Emba, *The crisis of masculinity. The Gray Area*. Vox 2023; dostęp: 07.01.2025, dostępny w Internecie: <https://www.vox.com/the-gray-area/23813985/christine-embamascularity-the-gray-area>.

również, że rozmowa o męskości nie musi oznaczać powrotu do patriarchy, ale raczej szukania równowagi między męskością a kobiecością jako komplementarnymi aspektami ludzkiej natury. Ważne jest, by nie traktować płci jako gry o sumie zerowej, lecz dążyć do wspólnego budowania społecznych wzorców, które wspierają zarówno mężczyzn, jak i kobiety.

Kryzys męskości: przyczyny i konsekwencje

Współczesna rzeczywistość coraz wyraźniej ukazuje kryzys męskości, którego objawy dostrzegalne są w różnych sferach życia. Chłopcy osiągają gorsze wyniki w nauce niż dziewczęta, a ich liczba na studiach gwałtownie spada. Wśród dorosłych mężczyzn widoczny jest wzrost uzależnień, samobójstw, a także coraz częstsze wycofywanie się z rynku pracy. Szczególnie dotknięci są czarnoskórzy mężczyźni oraz ci bez wykształcenia wyższego, których sytuację pogorszyły dekady deindustrializacji, automatyzacji i innych zmian ekonomicznych.

Richard V. Reeves w książce *Of Boys and Men*² wskazuje, że emancypacja kobiet oraz zmiana rynku pracy, opartego bardziej na kompetencjach umysłowych niż fizycznych, pozostawiły wielu mężczyzn w poczuciu dezorientacji i „kulturowej zbledności”. Wśród przyczyn wycofania mężczyzn z rynku pracy wymienia zmiany społeczne, wzrost jakości gier wideo, uzależnienie od opioidów oraz trudności adaptacyjne. Podkreśla także, że edukacyjne i ekonomiczne dysproporcje między płciami stają się coraz bardziej widoczne, zwłaszcza w krajach rozwiniętych, gdzie dziewczęta przodują w nauce i zdobywaniu wyższego wykształcenia. Reeves argumentuje, że spadek roli mężczyzn wymaga natychmiastowej uwagi, gdyż obecne zjawiska mogą pogłębiać nierówności płciowe w przyszłości. Jego analiza, choć niepozbawiona kontrowersji, skłania do refleksji nad strukturalnymi przyczynami kryzysu i potrzebą działań, które w zmieniającym się świecie wspierałyby zarówno mężczyzn, jak i kobiety.

Młodzi mężczyźni w kryzysie: wyzwania

Młodzi mężczyźni zmagają się z poważnymi problemami, które uwidaczniają się w różnych aspektach życia:

- **Edukacja:** Kobiety znacznie częściej kończą szkołę średnią i studia wyższe niż mężczyźni.
- **Zdrowie psychiczne:** Wskaźnik samobójstw wśród mężczyzn jest czterokrotnie wyższy niż wśród kobiet.

² Por.: R.V. Reeves, *Of Boys and Men*, London 2023.

- **Relacje intymne:** Niemal połowa nastoletnich chłopców nigdy nie była na randce, co jest dwukrotnie wyższym wskaźnikiem niż w poprzednich pokoleniach.
- **Przyjaźnie:** Liczba bliskich przyjaciół młodych mężczyzn drastycznie spadła na przestrzeni 30 lat.

Powody tego kryzysu są złożone, a jedną z kluczowych kwestii jest sposób, w jaki postrzegamy męskość. Internetowe wzorce męskości, promowane przez osoby takie jak Andrew Tate czy Jordan Peterson, oferują uproszczoną i często toksyczną wizję mężczyzny jako dominującego „alfa”. Choć może to wydawać się absurdalne, te narracje wypełniają lukę w poczuciu przynależności i celu młodych mężczyzn, którzy czują się zagubieni.

Fundamenty psychologiczne i alternatywy

Każdy człowiek potrzebuje poczucia przynależności, kompetencji i celu. Gdy te potrzeby nie są zaspokojone, młodzi mężczyźni często szukają szybkich, powierzchownych rozwiązań, takich jak *trolling* w internecie czy przynależność do skrajnych ideologii. Aby temu przeciwdziałać, społeczeństwo musi zaofiarować lepsze alternatywy:

1. Nowe wzorce męskości: Mężczyzna jako ojciec, przyjaciel, człowiek pełen honoru, odważny, ale i empatyczny.
2. Więcej męskich wzorców w zawodach opiekuńczych: Większa liczba nauczycieli-mężczyzn może inspirować młodych chłopców.
3. Wspieranie rodzin: Polityki, które ułatwiają wychowywanie dzieci, takie jak urlopy rodzicielskie i ulgi podatkowe, które pomagają ojcom budować silniejsze więzi z dziećmi.
4. Ograniczenie użycia smartfonów: Technologie cyfrowe nasilają izolację i poczucie samotności, dlatego potrzebne są regulacje dotyczące ich użycia w szkołach.
5. Reforma sportu młodzieżowego: Powrót do modelu, który promuje rozwój i charakter, zamiast rywalizacji za wszelką cenę.

Wreszcie, kluczowe jest stworzenie przestrzeni dla młodych mężczyzn, by mogli dążyć do mistrzostwa w różnych dziedzinach – od muzyki po rzemiosło. Społeczeństwo musi promować różnorodne ścieżki sukcesu i pokazywać, że męskość może być zdrowa, autentyczna i oparta na wartościach, które służą wszystkim.

Ten kryzys męskości jest wyzwaniem, ale także szansą na zdefiniowanie nowej, lepszej wersji męskości, która wspiera zarówno mężczyzn, jak i kobiety.

Krytyka koncepcji

Rzetelna analiza każdego zjawiska wymaga przedstawienia również argumentów przeciwnych. Istnieje także grupa badaczy, którzy dowodzą, że zjawisko kryzysu męskości jest wyimaginowane lub występuje wyłącznie w określonych grupach społecznych, a więc nie ma charakteru globalnego. Koncepcja „kryzysu męskości” budzi wiele kontrowersji i jest przedmiotem krytyki ze strony badaczy i obserwatorów społecznych. Jednym z podstawowych argumentów krytycznych jest to, że zmiana ról płciowych niekoniecznie musi być postrzegana jako kryzys. Jest to raczej naturalny proces wynikający z postępu społecznego i dążenia do większej równości płci. Transformacje te, choć mogą budzić dyskomfort, nie oznaczają systemowego załamania męskości³. Kolejnym aspektem krytyki jest brak uniwersalności zjawiska. Badania wskazują, że „kryzys męskości” dotyczy specyficznych grup społecznych, takich jak mężczyźni z klasy robotniczej w krajach rozwiniętych, i nie jest zjawiskiem globalnym. Koncepcja ta odzwierciedla raczej lokalne przemiany ekonomiczne i społeczne niż powszechny kryzys⁴. Innym argumentem jest postrzeganie „kryzysu męskości” jako reakcji na utratę przez mężczyzn tradycyjnych przywilejów. W tym kontekście zjawisko to wynika z oporu wobec zmian, które zmniejszają historyczne nierówności płciowe, zamiast wskazywać na rzeczywiste problemy społeczne⁵. Krytycy wskazują również, że narracja o „kryzysie męskości” utrwała szkodliwe stereotypy płciowe, zamiast promować bardziej elastyczne i zróżnicowane role płciowe. Takie podejście ignoruje różnorodność doświadczeń mężczyzn i możliwości wyzwolenia się z tradycyjnych norm⁶.

Brak dowodów empirycznych to kolejny zarzut wobec tej koncepcji. Wiele problemów, z którymi mierzą się mężczyźni, takich jak samobójstwa czy niższe wyniki w edukacji, można lepiej wyjaśnić strukturalnymi nierównościami społecznymi niż założeniem istnienia powszechnego kryzysu płci⁷. Wreszcie, kryzys męskości bywa wykorzystywany jako narzędzie polityczne do podsycania resentymentów wobec ruchów na rzecz równości płci. Retoryka ta może służyć

³ R.W. Connell, *Masculinities*, University of California Press, 2005.

⁴ J. Hearn, *Men of the world: Genders, globalizations, transnational Times*, SAGE Publications 2015.

⁵ M. Kimmel, *Angry white men: American masculinity at the end of an era*, Nation Books 2013.

⁶ J.W. Messerschmidt, *Hegemonic masculinity: Formulation, reformulation, and amplification*, Rowman & Littlefield 2018.

⁷ A. Peterson, *Men in transition: Masculinities, masculinities politics, and the changing social order*, Routledge 2017.

do podważania postępow feminizmu i utrwalania patriarchalnych norm pod pozorem troski o mężczyzn⁸.

Podsumowanie

W niniejszym opracowaniu przedstawiono opis zjawiska będącego przedmiotem debat wśród socjologów, psychologów społecznych oraz edukatorów. Ostateczna interpretacja, czy rzeczywiście możemy mówić o kryzysie męskości wśród polskich uczniów płci męskiej i młodych mężczyzn, powinna być dokonana indywidualnie przez każdego nauczyciela. Nie przesądzając definitywnie, czy kryzys męskości występuje w populacji polskich uczniów, warto mimo wszystko pochylić się nad tą koncepcją i poddać ją refleksji. Nauczyciel, który zapozna się z tym zagadnieniem, może zyskać lepsze zrozumienie emocji oraz potrzeb chłopców i młodych mężczyzn w kontekście zawartych tutaj spostrzeżeń. To z kolei może przyczynić się do poprawy jakości nauczania i wychowania w polskich szkołach.

W kontekście edukacji coraz częściej mówi się o kryzysie męskości, szczególnie w krajach zachodnich. W Polsce jednak temat ten pozostaje słabo rozpoznany, co wynika m.in. z dominacji programów antydyskryminacyjnych, które często pomijają perspektywę chłopców i koncentrują się na afirmacji dziewcząt. Takie podejście może prowadzić do antagonizowania płci oraz do braku wsparcia dla młodych mężczyzn, którzy w zmieniającym się świecie coraz częściej odczuwają zagubienie i brak celu.

Zjawisko kryzysu męskości objawia się na wiele sposobów: od niższych wyników edukacyjnych chłopców po wyższe wskaźniki uzależnień, samobójstw i rezygnacji z rynku pracy wśród dorosłych mężczyzn. Richard V. Reeves w swojej analizie wskazuje, że szybka emancypacja kobiet oraz zmiana rynku pracy na bardziej oparty na kompetencjach umysłowych wywołały dezorientację i poczucie „kulturowej zbiegłości” wśród mężczyzn. Nie brakuje jednak krytyków tej koncepcji. Część badaczy uważa, że kryzys męskości jest wyimaginowany lub dotyczy tylko specyficznych grup społecznych, a nie całej populacji. Wskazują, że zjawisko to może być reakcją na utratę tradycyjnych przywilejów mężczyzn i że powinno być interpretowane w szerszym kontekście zmian społecznych, a nie jako uniwersalny kryzys.

---

⁸ b. hooks, *The will to change: Men, masculinity, and love*, Atria Books 2004.

W odpowiedzi na te wyzwania konieczne jest stworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych wzorców męskości, które będą uwzględniać współczesne potrzeby obu płci. Kluczowe jest także wsparcie dla chłopców w systemie edukacji, zarówno poprzez uwzględnienie ich perspektywy w programach szkolnych, jak i promowanie zdrowych wzorców ról płciowych opartych na współpracy i wzajemnym szacunku. Refleksja nad kryzysem męskości może pomóc nie tylko zrozumieć wyzwania stojące przed młodymi mężczyznami, ale także przyczynić się do budowania bardziej inkluzywnego społeczeństwa.

prof. dr hab. Jan Fazlagić jest profesorem Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu oraz ekspertem od zarządzania wiedzą oraz kapitałem intelektualnym; specjalizuje się również w problematyce edukacji, innowacyjności oraz zarządzania kapitałem intelektualnym a także samorządem terytorialnym. Uczestniczył w pracach nad ustawą o szkolnictwie wyższym w ramach Instytutu Allerhanda. W latach 2018-2020 był Przewodniczącym Rady Programowej Akademii Menedżera Innowacji przy PARP. W latach 2019-2021 był także kierownikiem projektu badawczego „Enhancing climate mindset in V4 countries” Europejskiej Agencji EIT/Climate-KIC oraz Funduszu Grupy Wyszehradzkiej realizowany w Uniwersytecie Warszawskim. Jest głównym autorem Strategii Miasta Poznania 2020+ oraz Strategii Oświatowej Miasta Poznania 2030 a także kierownikiem projektu „Wykorzystanie Sztucznej Inteligencji w Edukacji” realizowanego w Instytucie Badań Edukacyjnych (2021-2022). Prezes Fundacji ARTEVITAS im. prof. Wity Szulc (Artevitas.pl).

Bibliografia:

1. Connell R.W., *Masculinities*, University of California Press, 2005.
2. Emba C., *The crisis of masculinity. The Gray Area*. Vox 2023; dostęp: 07.01.2025, dostępny w Internecie: <https://www.vox.com/the-gray-area/23813985/christine-emba-masculinity-the-gray-area>.
3. Hearn J., *Men of the world: Genders, globalizations, transnational Times*, SAGE Publications 2015.
4. hooks b., *The will to change: Men, masculinity, and love*, Atria Books 2004.
5. Kimmel M., *Angry white men: American masculinity at the end of an era*, Nation Books 2013.
6. Messerschmidt J.W., *Hegemonic masculinity: Formulation, reformulation, and amplification*, Rowman & Littlefield 2018.
7. Peterson A., *Men in transition: Masculinities, masculinities politics, and the changing social order*, Routledge 2017.
8. *The crisis of masculinity*, [w:] *The Growth Equation* (2024); dostęp: 07.01.2025, dostępny w Internecie: <https://thegrowtheq.com/the-crisis-of-masculinity/>
9. Yaffe-Bellany D., (2023). *What's the matter with men?*, [w:] „The New Yorker”, styczeń 2023; dostęp 07.01.2025, dostępny w Internecie: <https://www.newyorker.com/magazine/2023/01/30/whats-the-matter-with-men>.